

*Ordliste til
Danmarks Folkelige Broderiers udgivelser
– genoptryk*

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Forordet overfor, ordlisten samt litteraturlisten er en skannet gengivelse af ordlistens 1987-udgave. Som pdf-fil er genoptrykket gjort søgbar.

Foreningen Danmarks Folkelige Broderier fungerede i perioden 1954 til 1999. TENEN - Dansk Tekstilhistorisk Forening har overtaget rettighederne til lysbilledserier og mønsterark.

Frits Lilbæk

Ordliste til Danmarks Folkelige Broderiers udgivelser – genoptryk

Copyright © TENEN – 15.04.2018

ISBN 87-989297-7-1

Forord

Denne ordliste er tænkt som en hjælp til forståelse af Danmarks folkelige Broderiers teksthæfter til lysbilledserierne og mønsterarkene.

Ved læsning af teksthæfter og mønsterark støder man på måske ukendte ord, der er anvendt til forklaring af billederne. Det kan for eksempel være navne på værktøj, tekniske udtryk eller betegnelse for et klædningsstykke, ord man ikke hører så ofte.

Vi håber, at ordlisten vil bidrage til at øge teksthæfternes og mønsterarkenes værdi som arbejdsredskab.

Romertallene efter hvert opslag henviser til de teksthæfter, i hvilke ordene er anvendt.

Gertrud Bergh

Afbundet eller pletfarvet garn før farvningen ombindes garnet stramt med visse mellemrum, herved fremkommer ufarvede partier, som ved vævning eller strikning giver uregelmæssige mønstre.

Agehynde broderede puder, brugtes dels til at lægge på stuens stole og bænke til fest, dels anbragtes de på vognsædet, agestolen, når man kørte til gilde. Deraf navnet agehynde. I, II, III, V, VII, IX, X, XI.

A'joursyning en sammentrækssyning med klare bundmønstre mellem tætte mønsterfigurer. VII.

Allemandsdrejl en forenklet form for drejl. Mønstrer fremtræder ved løstliggende tråde på en lærredsbund. V, VIII.

Almueknipling er ofte udført uden egentligt prikkebrev på ternet eller stribet stof i primitive mønstre. Der er kun knappenåle i siderne, men almueknipling fremstilles også på et prikkebrev, der består af et regelmæssigt net af huller. Det kan bruges til forskellige mønstre, idet man springer de huller over, der ikke skal bruges. De er meget brugt i Slovakiet og egnene der omkring. Almueknipling kaldes ofte fri knipling. III, IV, V, VI, VIII, X, XI.

Atlask ensfarvet glat blankt stof i satinbinding, oftest silke. Vævningen stammer sandsynligvis fra Indien eller Kina og er først blevet almindelig i Europa i 1700 årene. XIII.

Baldyring oprindelig navnet på al slags broderi. Fra 1840'erne betegnelse for en speciel slags hedebosyning, frittegnede mønstre med fladsyning og grunde med kniplingsyning. I, II, III, IX.

Banketræ anvendtes til vask. Man bankede tøjet, der var anbragt på f.eks. en sten så luden gik igennem det. X.

Barcelonatørklæde på Amager brogede silketørklæder med kulørt broderi. I, VI.

Barkan et fastvævet, uldent stof, som væves af stærkt tvundet uldgarn, tidligere af kamel- eller gedehår. Stoffet brugtes til bl.a. regntøj. XII.

Beiderwand en dobbeltvævning med ubleget hørtrend og uldislæt, ofte vævet i drejlsagtige mønstre eller i plante-, blomster-, bibelske og mytologiske figurkompositioner. V, VII.

Binchetype en type knipling, udgået fra byen Binche i Belgien. En af de ældste flamske kniplinger. Mønstrer har blomstermotiver. Bund og mønster er kniplet samtidig. V.

Bindike hovedtøj fra Rømø som en tæt-sluttende hue besat med kulørte perler. XIII.

Blår det grove affald når hørren blev heglet. Blår blev spundet og anvendtes til dagligvarer. III, IX, X, XI, XIII.

Blårlærred lærred vævet af blå. III, VIII, IX, X, XI, XII.

Blåtryk blåfarvet, trykt stof, hvor mønstrer står i bundens hvide farve. IX, X, XI, XII.

Bobinet det samme som tyl.

Boj eller baj tykt, groft, løst vævet uldstof, valket og opkradset. XIII.

Bolstre underdyner ofte vævet med hørtrend og hørslæt i kippervævning, slået

så stærkt sammen, at stoffet kunne holde på fjer. IX, X.

Bore brudehovedtøj bestående af et udsmykket pandebånd, bundet i nakken. På Fanø en krans af kunstige blomster sat over det opsatte hår. XIII.

Brikvævning ældgammel væveart, hvortil der anvendes brikker af pap, træ eller læder med gennemborede huller, hvorigennem der føres tråde til trend. X.

Brochering væveteknik, hvor mønstertråde er vævet ind i grundvæven i partier i islætsretningen. III, V, VIII, IX, X, XII, XIII.

Brokade silkestof, der i sin storhedstid, gotik, renæssance og barok, havde indvævede mønstre med guld- og sølvtråde. Først i slutningen af 1700 årene og i begyndelsen af 1800 ophører guld og sølveffekten i brokadestoffet. Mønstrene er ofte strøblomster, vævet som brochering. V, VII, VIII, XIII.

Brudgomspung sådanne punge brugtes dels til opbevaring af rede penge i huset, dels når bonden skulle betale fæsteafgift af gården. Endelig betalte brudgommen i alles påsyn spillemændene med penge fra pungen, når parret kom hjem fra kirke. III, IX.

Brunkjol mandsoverklædning, kjol i rokokosnit af brunt vadmél.

Brystdug daglig vinter- og hjemme dragt til mænd. Omtrent samme form som en vest. Til kvinder en indsats eller smæk, der sættes ind i åbningen, når bullen eller ærmetrøjen står åben over brystet. XIII.

Bråse stor rund eller firkantet bryst-

plade af sølv, hørende til læsøkvindernes festdragt. XIII.

Bul ærmeløst livstykke. VII, IX, X, XI, XII.

Bunden knipling teknik, hvor man syr eller knytter netværket, der spændes ud i en ramme, hvori der i det åbne net syes slyngesting, stoppes eller lignende. IV, XI.

Bygkorn vævning med et lille mønster, ofte anvendt til håndklæder og duge. III.

Bæreklæde firkantede tørklæder af bomuld eller hør, som brugtes til at dække over kurve eller til at bære ting i. VI, VIII, X.

Båndknipling har altid et kniplet bånd, der fremstilles af få par. Båndet slynger sig i bløde kurver. I de ældste kniplinger danner syede eller kniplede trenser forbindelser mellem båndets slyngninger.

Chr. IVs kniplinger fra 1600 årene er båndkniplinger i lærredsslag, de ældste meget tætte. I vor tid går betegnelsen på de russiske båndkniplinger, hvor båndet snor sig frem og tilbage og forenes ved sammenknipling af båndene. XIII.

Båndvæv et lille spjæld, hvor trådene skiftevis anbringes i en rille og et hul, hvorved man ved at hæve og sænke de i mellemrummene anbragte tråde får 2 skel, hvor islætten skiftevis indføres og båndet væves. IV, V, VI, IX, X, XII.

Cantille spiralformet guld- eller sølvtråd benyttet i metalbroderi, hvor det tilklippes i den ønskede længde og syes på som perler. VI, IX, XI.

Chenillebroderi broderi med garn af fløjsagtige snore med ret lang silkeluv. III, IX.

Chiné eller Ikat-teknik stof med flammet mønster, en orientalsk teknik, som består i, at trenden mønstres, inden den væves. XI, XIII.

Damask oprindelig stof fra Damaskus. Oprindelig af silke, senere også af uld, hør eller bomuld. Teknikken giver rige muligheder for mønstervævningen, der fremkommer ved vekslen mellem trend og islætseffekt. V, VI, VII, IX, X, XI, XII, XIII.

At drage stuen smykke stuens vægge med vævede og broderede tæpper. I, III.

Dragt på Fanø kaldes en trøje og et forklæde af samme stof en dragt. XIII.

Dragværk syteknik, hvor tråde er trukket ud af stoffet på begge leder (f.eks. trækker man 2 tråde ud og lader 3 stå) over hele partiet. Herved fremkommer et åbent gitter, hvor der kastes over stolperne og syes slyngesting og stopning i gitterets huller. I, II, IV, VII, IX.

Drejlsmønster vævning, hvor mønstret dannes ved skiftende trend og islætsvirkning i tern el. striber. III, V, VI, VII, IX, X.

Dronningesting består af 16 sting, der syes over et kvadrat af tråde. Alle sting syes udefra og mødes på midten af kvadratet, hvorved der dannes et hul. IX, X.

Dulleløse flagrehat kommer af fransk dormeuse, natkappe. Hovedbeklædning af broderet møll eller tyl og knipling med påsyede bånd. Brugtes af gifte kvinder til alters, barnedåb og begravelse. V.

Etagesyning en art tællesyning. I, II.

Falstersyning påtegnet syning, bestående bl.a. af hjørnebuketter og ranker. Tæt fladsyning, knuder og vranghuller. Net og tungestingsgrunde. IV.

Fedderhuller huller i amagersyning, der ved syning er delt i 5 mindre huller, som bores rundt med en pren. I.

Festnølle hovedtøj, brugt til stads af kvinder især på Lolland, Falster og Bornholm. Hovedtøjet består af en underhue og overhue med et silkebånd, desuden af kniplingsflæser og kunstige blomster. VI.

Fessel se stunthoser.

Fichu halspynt eller kniplingskrave i tyl eller møll med broderi. XI.

Filering trådnat med firkantede masker som fiskenet, knyttede med en filerknude, der ikke kan forskubbes. Til knytningen en filernål, hvorpå trådene vindes, og en filerpind, hvorover maskerne knyttes. VI, IX, XI.

Flettebånd bånd brugt til at sno eller samle håret om hovedet under hovedtøjet.

Fletteesting en variation af korssting. Består af et langt og et kort sting, der fletter sig i hinanden. I.

Flikbånd bånd af siv. VII.

Floskant på vanter og huer strikning med løkker. III, VIII, XII.

Flosvæv vævning, hvor der knyttes knuder om trendtrådene. Knuderne danner løkker, knyttes i rækker og bindes sammen med nogle islætstråde mellem hver knuderække. V, VII.

Formak ærmeliv fra Rømø. XIII.

Fransk broderi består af lige kastesting på tværs af mønstret, med underlægning af tråde mellem konturerne. Modsat fladsyning en tyk syning. V.

Føringskurv kurv, i hvilken man medbragte føring, madvarer, til naboer og venner, når der skulle være gilde. I, II.

Gaze tyndt lærredsvævet, åbent bomuldstøj. II, III, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Glittet at gøre blankt, stoffet er glittet, gnedet med voks, og en påfølgende presning gør stoffet silkeagtigt og temmeligt stift. II, III, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Gobelin sting lodrette sting over 2 vandrette tråde, altid i vandrette rækker med en lodret tråd mellem stingene.

Guldbroderi syes i ramme. Guldtrådene lægges fra side til side over en skabelon, medens man med en anden tråd syer guldtrådene fast til stoffet, uden at guldet ses på vrangen. II, IX, XI.

Gåseøj vævetechnik, der danner et øjeblikkende mønster. X, XI, XII.

Hagehat hvid underhue til at sætte pi-bede, hvide flæser på. VIII, XII, XIII.

Hamburgerhvergarn broget, mønstret hvergarnsstof, anvendt på Falster til skorter, forklæder og livstykker. Det farvede uldgarn købtes i Hamburg, deraf navnet. IV.

Hankesærk, hængesærk en ærmeløs særk, det er en gammel form og kendes kun fra Sydfalster, Fyn, Lyø og Als. På Als kaldes den særkeøvre. Bruges med oplod. V.

Hat og hua hovedtøj på Bornholm. Hat afstivet med pap, trestyks underhue, dækket af bomulds overhue, beklædt med silkebånd. Under hatten kriget lin, dvs. det er tilspidset ved panden og ved ørerne. VI.

Hedebospidser se kniplingssyning.

Hedebosyning en slags hvidsyning, hvidsøm, der egentlig hørte hjemme på Heden, egnen mellem Roskilde, Køge og København. II.

Hegle redskab med kraftige tænder, som hørren kæmmes med, så blå og skætter falder fra. II.

Hekse sting navn på to slags pyntesting, dels sting, der danner en siksak-linie, hvis enkelte sting er forlænget ud over vinklerne, dels sting, der danner en række vinkler, hvis skiftevis højre og venstre ben udgår fra den foregående vinkels toppunkt. II, III, IV, V, IX, XII.

Holbeinsyning forsting, syet af 2 gange. Man syer først en række forsting, der alle må have samme længde på ret og vrang. Når rækken er syet hen, vender man og syer tilbage på samme måde.

Huebroderi som navnet siger, broderi på huernes ofte rigt udsmykkede nakker med forskellige materialer, f.eks. silke, guld- og sølvtråde. II, IX.

Huelin hovedklæde eller hvidt stofstykke med eller uden knipling, anbragt under huen. III, V, VIII, IX.

Hvergarn stof med trend af hør, blå eller bomuld og islæt af uld. III, VI, VII, VIII, IX, XI, XII, XIII.

Hvidsøm fællesnavn for al hvid syning

og tillige betegnelse for den første syning på hedeboegnen efter fri tegning. Den kendetegnes ved dens åbne, udsyede grunde, ofte kantede af kædesting (maskesting), kaldes derfor ofte maske-syning. Især syet fra 1816. I, II.

Hviv, hvivklæde, hæklæde det store hvide hovedklæde, som hørte til læsøkvindernes dragt. XIII.

Hyldebort langt og smalt broderet tøjstykke til at sætte på hylder som pynt.

Hylsklær, holsklær uldne lagner ofte af hvergarn. X, XII.

Hæklæde se hviv.

Hælvtenlinned groft stof lavet halvt af hør halvt af bomuld. IX.

Hætslag tætsluttende mandshovedtøj af vadmæl med skulderslag.

Højklæde korsklæde fra Ærø, anbragt oven på huen, kaldes i andre dele af landet snipklæde, p.g.a. en lærredstre-kant bagtil. III.

Hørbyrde redskab til brydning af høren. II.

Hørlærred vævning hvor både trend og islæt er af hør. Islætstrådene går skiftevis over og under trendtrådene. II, III, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Hørlokker, hørdukke en heglet hørdusk med knude i den ene ende. II.

Indigo blåt farvestof, der udtrækkes af forskellige arter af planten Indigofera.

Islæt, indslag skud tråden der går på tværs i en vævning. III, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI.

Jyske kapper speciel form for hovedtøj, brugt i det nordjyske. Kappen består af en lille mols- eller tylshue, syet sammen med vinger til et helt hovedtøj. X.

Jødeknipping gazevævet blonde for-handlet af bissekræmmere, der ofte kaldtes jøder. I, II, III, IV, VIII, IX, X, XI.

Kabuds mandshue med pelsforede opslag til at slå ned over nakke og ører.

Kabunkler pukler dannet ved stærk rynkning bagpå pien fra Rømø. XIII.

Kalmank uldent eller halvulent stof med blank overflade. Ensfarvet stribet eller med blomstermønster. XII.

Kam, rør, skede redskab til vævning. Kammen holder trådene i orden og på plads under vævningen, og vævningen slås sammen med kammen. X.

Kantille se cantille.

Kapperøllike kyse båret over hovedtøjet om vinteren og udendørs. Kommer af fransk chaperon, hætte.

Karlummer, lyspinde kløvede fyrre-rødder. VI.

Karte redskab til behandling af uld før spinning.

Kartoucher ornamental navne- og års-indramning. III, IV, IX, XI, XII.

Kashmir oprindelig navnet på fint, vævet blødt, kipret uldstof fra Indiens nordgrænse, senere overført på finere uldstoffer, fremstillet i Europa.

Kattun bomuldsstof med trykt mønster. Navnet kommer af engelsk cotton. VI, X, XIII.

Kiltebånd langt bånd bundet om skørterne, så de kunne puffes op og derved gøres kortere til arbejdsbrug. XIII.

Kippervævet vævning, hvor mønstret danner skrå linier hen over stoffet. III, V, VI, VII, VIII, X, XI, XII.

Kisteklæde langt smalt udsmykket tøjstykke til at smykke kisten med, indtil den blev sænket i graven. II, XI.

Kjol yderklædning til mænd. Oprindeligt kaldet kjortel, i 1700 årene kjol og i 1800 årene kjole. Bevaret i nutiden »kjole og hvidt«.

Klokke oprindelig arbejds- og underdragt bestående af sammensyet livstykke og skørt. Senere uldent underskørt, uldklokke ofte rød.

Klude på Fanø kaldes de tørklæder, som kvinder bruger om hoved og hals, klude. XIII.

Klæsals-lagner lagner til at hænge på væggene til pynt til bryllupper og lignende fester, broderet med blomstermotive. Anvendt på Lyø. III.

Kniplingssyning blonde syet af knaphulssting uden underlag af stof. Anvendtes som kantning på særke og skjorte kraver. I, II, VII.

Knædug knæstykke, pyntestykke i læredets vævebredde især på hedeboegnen. Blev anbragt over et »knæ« dvs. en stang eller stok ved bilæggerovnen og over hylder og skabe. I, II, XI.

Kofte mands yderklædning, hofte eller knælang. Oprindelig til at trække over hovedet, senere knappet foran.

Kontursting syes efter en linie. Stin-

gene syes fremefter (dvs. fra en selv). Under syningen lægges trådene stadig til samme side. I, III, IV, V, VII, IX, XI, XIII.

Koralsting også kaldet knudesting, fordi mønstret ligger som små knuder. V, VI, XI.

Korsklæde oprindelig firkantet tørklæde lagt i trekant over kors. Senere specielt udformet kniplingskantet eller broderet stykke anbragt over kvindehu- en. I, III, VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Korssting syning, hvor stingene danner et kryds. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII.

Kramtøj fællesbetegnelse for stof, der ikke var fremstillet i hjemmene, men købt i kramboderne.

Kraveklæde, kravetørklæde rektangulært eller kvadratisk tørklæde, ofte silke, som anbragtes over en lille, hvid pyntekrave i halsen på kjolen.

Krigede flige smalle sidestykker, der gik ned til ørerne på kysen eller huen. III, VIII, X, XI.

Kristentøj, dåbstøj kristentøjet, som det kaldtes, bestod i ældre tid af en ret kort pose af pragtstof. Senere blev kristentøjet længere og åbent fornedet. Undertiden med en halvrund afslutning foroven til pude. Det var pyntet med guldkniplinger, silkestof og lignende. Ofte var det herskabet eller præstefruens stadsdragt, der blev omsyet til dåbsdragt, som regel opbevaret i præstegården og lånt eller lejet. III, VIII, X, XII, XIII.

Kurvedug fin broderet dug til at lægge over kurv med madvarer. I, II, XI.

Kvadratsting består af en firkant, om-

givet af fire lige sting på retten, skråsting på vrangen. Syes faste. II, III, IV, XI.

Kæde se trend.

Kædesting stingene danner kæde eller lænker oven på stoffet. Kaldes også maskesyning. I, II, IV, V, IX, X, XI.

Københavnerknipling åben knipling med store buer, der ikke krævede så meget garn og ikke tog lang tid at kniple. IX.

Kør i gor vævning i lærred med en tykkere tråd som islæt med visse mellemrum, brugtes til duge overalt i Danmark. IV.

Lancering vævning, hvor nogle trendtråde eller islæstråde danner mønstre over en fast bund. VIII.

Lighåndklæder lange, smalle stofbænder, der brugtes på Bornholm, når kisten skulle sænkes i graven. VI.

Lin stof af hør, både i trend og islæt. Kan også betyde hovedklæde eller hvidt stofstykke med eller uden knipling. Anbragt under huen. I, III, IV, VII, VIII, IX, X, XII.

Livstræet stiliseret træ i reglen omgivet af dyr i assyriske, babyloniske og middelalderlige, ornamentale fremstillinger. II, III.

Læreklud klud, hvorpå man i skolen lærte at stoppe, lappe, sy knaphuller o.l. II, VI, VII.

Lærred se hørlærred.

Løslomme under skørtet eller kjolen båndt kvinderne en løslomme »fik«. En slids i forbredden gjorde det muligt at

nå ind til lommen. Denne var som oftest af klæde eller vadmæl og fint broderet. III, V, VII, X.

Mamelukker lange overtræksærmer til almuekvindedragten. Eller i overklassen lange benklæder hængende neden for kjolen. IV.

Manglebræt brugtes til at rulle tøj med. Tøjet blev viklet stramt om en rullestok og banket og trillet på et bord med manglebrættet, indtil tøjet var glat. II, IX.

Mantille omkring 1850 alm. anvendt dameklædningsstykke. Kan være et langt sjal, ofte af kniplinger, eller et kort, let dameoverstykke uden ærmer.

Maskesting se kædesting.

Milanotørklæde brune eller sorte u-mønstrede silketørklæder med hvid stribebort. XIII.

Mussetakker se kniplingssyning.

Nakkestrimmel kaldes også pibet skæg-hat. Den består af en lærredsstrimmel, hvortil er kastet en tyls- eller kniplingsstrimmel. Lærredsstrimlen fæstes ind i huen, så det pibede »skæg« kan stå op i nakken. Brugtes på Randerseggen. VIII.

Nathue strikket mandshue af uld eller bomuld, oftest rød. Anvendtes også om dagen.

Nattrøje strikket trøje af rødt, blåt eller grønt uldgarn. Blev båret under et ærmeløst livstykke også om dagen. VI, XI.

Navneklud en læreklud hvor piger i alderen 10-14 år lærte at sy bogstaver, tal og broderimønstre i korssting, kvadrat-

sting og tællesyning i flere farver. Motiverne blev senere brugt til at sy på lagner, skjorter o.l. II, III, V, VII, IX.

Nedlagt syning metal og andet broderi, hvor tråden kun ligger på stoffets overside og fæstnes ned langs mønstrets konturer med små sting. VIII, IX, X.

Netteldug oprindelig ubleget lærredsvævet stof af brændenældens bastrevler. Denne fabrikation er nu fortrængt af bomuldsstoffer. XII, XIII.

Nølle se festnølle.

Olmerdug oprindelig stof fra Ulm i Tyskland. Dynevår med hørtrend og uldislæt, vævet i satin eller kipperbinding, slået så fast sammen, at det kunne holde på fjerene. III, VIII, IX, X, XII.

Oplodssærk kort særkeoverdel til at tage oven på en ærmeløs særk. III, V.

Overduge sjal, brugtes som overtøj.

Overlagen lagen, der blev lagt under overdynen med et overslag op på dynen ved hovedenden. X.

Pandestykke se korsklæde.

Pandsmæk pandebind af sort, kniplingskantet fløjl. Hørte til kvindernes hovedtøj i visse egne af Jylland.

Patchwork en meget gammel teknik, der består i at mange små stykker stof syes fint sammen i forskellige mønstre. Man brugte rester til bl.a. små huer, malkekranse, faldhatte og lignende. III, VII, XIII.

Pengepose brudgomspung.

Pentagram femdelt stjerne, et tegn som

dannes af fem i hverandre slyngede linier. Eller retlinede bånd, der danner en femkant.

Petit point syning, hvor halve korssting syes fra højre mod venstre over 1 tråd, tilbage på vrangen over 2 tråde. V, VI, IX, X.

Platværk hvidsyning fra Amager, syet med hørtråd på hørlærred.

Pi et skørt sammensyet med et ærmeløst livstykke af højrødt vadmél, hører til Røms folkedragt. XIII.

Pindærmer strikkede ærmer. VIII.

Pjakker på Fanø ordnedes tørklædesnipperne bagtil i læg, der kaldtes pjakker. XIII.

Plettøj vævning, hvergarn med mønster af en 4- eller 6-bladet roset, kan også være hvergarn med mønsterindslag, der danner regelmæssige pletter. IX, X.

Polkahue omkring 1860'erne kom polkahuer i brug. De var små og glatte med blondepynt og nakkeflæse. Som regel var de af uld eller silke i mørke farver. Til polkahuen brugtes intet lin. IV.

Posement håndværksmæssigt fremstillet bort med kvaster, frynser og sammenspunden tråd. III.

Pren syredskab til at forme huller med. II.

Prikke-brev anvendes ved knipling. Et kraftigt stykke papir, karton eller pergament, hvorpå mønstret til kniplingen er optegnet med prikker og evt. streger. V, VIII, X, XI.

Puldhue hue syet af 2 stykker stof, et gennemgående fra øre til øre og et anbragt i nakken. V, VIII, X, XI, XII, XIII.

Pyntehåndklæde også kaldet stolpeklæde, det hang uden på sengens omhæng ved festlige lejligheder. IV.

På sig bundet hovedtøj fra Bornholm, bestående af en silkehue ofte smukt broderet på nakken og ved ørerne, dertil et broderet korsklæde. VI.

Rending se trend.

Reservage anvendes ved farvning. En mønsterblok dyppes i en masse, bestående af pibeler, spanskgrønt og terpen-tin, og trykkes på stoffet. Derefter farves stoffet i et koldt indigo farvebad. Bagefter fjernes reservagen, og mønstret træder frem i stoffets oprindelige farve. VI.

Retticella italiensk syet knipling fra renæssancen, hvor stoffets tråde står tilbage som stolper i det geometriske mønster. III, VI, VII, XIII.

Ringelhoser strikkede strømper med vandrette striber. VI.

Rokkebrev kæmmet uld eller hør sattes på rokkehovedet, derefter blev rokkebrevet bundet omkring for at holde på materialet. VII.

Rokkehoved del af rok. VII.

Rudesyning eller **udskåren syning** figurernes omrids syes med tæt, smal fladsyning. Trådene klippes eller skæres over, 2 tråde ud og 3 tråde står. I nettet kastes over trådene. Mønstret syes med stopning eller slyngesting. I, II, IX.

Rullestok brugtes sammen med manglebrættet, se dette. II.

Rødrejst, rejst tøj er hvergarn med to-skaftsbund og mønstertråde, som ligger stykkevis ubundne på over- og undersiden af vævningen.

Rør se kam.

Satin væveteknik hvor overfladen bliver glat. III, X, XI, XII, XIII.

Sallen brugt på Lyø ved begravelser. Før kisten blev båret fra hjemmet, blev den dækket af et lagen, hvorover var lagt et mindre, blåt, trykt sengetæppe »sallen«. III.

Scattersyning fladsyning med ulige lange sting, overgangen fra den ene farve til den anden bliver glidende. Der er ingen lange sting på vrangen. I tegningens kontur ses kun små stikkesting. V, VII, XI.

Silkebrokade se brokade.

Silkedamask se damask.

Singlet åben sammensyning af 2 stykker sømmet stof. Der syes heksesting fra side til side på retsiden. IX, XI.

Sirts fint bomuldsstof fra Trankebar med malede mønstre. Senere fremstillet i Europa med valsetryk.

Sirts tørklæde tyndt bomuldstøj med valsetryk. Indførtes bl.a. fra England i store mængder i 1800 årene. III.

Skabilkenhoved træhoved i naturlig størrelse, hvorpå hovedtøj kunne opbevares. VIII.

Skabsstumper rektangulære, oftest udsyede tøjstykker. Med silkebånd blev de bundet om stolperne, der forbandt un-

der- og overskabene på bondemøblerne. I, II.

Skaderede tørklæde lagt i bløde læg over ryggen, evt. lig en skaderede. II.

Skeder se kam.

Skråfilering se filering. II, IV.

Skyggesting, skyggesyning stingene ligger krydsede på vrangen, så en skyggevirkning fremkommer på retten, der har tætte bagsting. II, IV, VII, XI.

Skytte træredskab til vævning. Skytten løber med islætten mellem trendtrådene i de forskellige skel og binder vævningsammen. X.

Skæghat består af en kulørt hue, hvorunder er riet små løse vinger eller flæser, anvendt i Jylland. VIII, X.

Skættefaldslagen lagen vævet af høralfald. IX.

Skættefod redskab til fremstilling af hør. II, IX.

Skættehånd redskab til behandling af hør. Et knivformet bræt med håndtag, hvormed hørbundet slås under skættningen. II.

Slab hagesmæk brugt på Amager.

Slyngesting en art tungesting, der syes i dragværksnettet. Der syes et sting over hver stolpe. Resultatet bliver en firkant på spids. II, III, IV, XI.

Slyngestokke af form som store kniplepinde. Brugtes 4 stk. sammen til fremstilling af snore, når stokkene var forsynet med tråd. V.

Snel en flad, syet silkebåndssløjfe, der blev hægtet til livstykke foroven eller knappet på sølvknapperne sammesteds. Brugtes på Læsø. XIII.

Sniphue kvindehue med snip i panden.

Sniptøj korsklæde hvis bageste del ender i en trekantsnip. III, VIII, XIII.

Snøremaljer + lænke + pind kvindernes livstykker var ofte lukkede fortil med ornamenterede sølvringe, maljer, hvorigennem var trukket en sølvkæde, lænke, ved hjælp af en snørenål, pind. XIII.

Splitsting er spaltede kontursting. I stedet for at stikke nålen op ved siden af tråden, stikkes den op i denne og spalter den. I, II, X, XI.

Solhat broget, malet papstykke, bundet over huen som værn mod solen. III.

Spjæld se båndvæv.

Spreder redskab til at holde det vævede stof ude i den rigtige bredde under vævningen. X.

Stampning behandling af stof, så det bliver ganske tæt ved brug af varmt vand, sæbe og gnidning. VIII, X.

Stolehynde hynde eller pude til at lægge på bænke eller i stole, broderede eller vævede, evt. i flosvæv. II.

Stolpeklæde broderet stykke der hængtes uden på sengen eller alkovens omhæng ved festlige lejligheder. I, II, VIII, IX, XI.

Strude sort klædesmaske, brugt af kvinder på Fanø for at undgå solbrændthed og sandfygning. XIII.

Stunthoser fodløse strømper med en rem, fessel, under svangen. XII.

Stående læg smalle læg lagt ganske tæt, riet fast sammen med nogle centimeters afstand. XII.

Svanebaj se boj. XIII.

Svøbeliste langt, smalt tøjstykke, der brugtes til at svøbe om et spædbarn for at holde svøbet på plads. III, VI, XI.

Syskrue sattes fast på et bord eller lignende. Et stykke stof, der skulle sømmes, fastgjordes på en lille pude på syskruen med en nål, så at stoffet kunne strækkes ud, mens man syede. Ofte var syskruerne kærestegaver, pyntet med udskæringer. III, X.

Syvsting en bestemt type bogstaver, der har 7 sting i højden. De fleste af disse bogstaver er syet med korssting, men der kan også være brugt kvadratsting, dronningesting og rudesyning. II, III, VIII.

Taboret vævning hvor nogle mønstertråde danner mønster over en fast bund, se lancering. Stoffet er glittet med voks. Påfølgende presning gør stoffet silkeagtigt, blankt og temmeligt stift. III, VIII, X, XII.

Taffeltryk, tavletryk mønstret trykkes direkte med trækklodser eller form på stoffet.

Tamburering kommer af fransk tambour, tromme. Stoffet udspændes stramt i en syramme. Broderiet ligner kædesting, men udføres med en slags hækle-nål. I, III, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Tostykshue syet af 2 stykker stof, med en søm fra pande til nakke. VIII, XIII.

Tournure en lille udstoppet pude, anbragt bagpå under skørtet, så det hæves. Puden begynder at blive brugt ca. 1870. X.

Trend, rending, kæde trådene, der går på langs i væven og sammen med de tværgående islætstråde danner det vævede stof. III, V, VII, VIII, IX, X, XI.

Trendbord stor, sammenfoldelig garnvinde til opvikling af trendgarnet.

Trendfletning kniplingsagtig tre- eller firefletning af trendtråde, der danner afslutning på mange af de hvide pyntestykker. II, III, IV, IX, XI.

Trendkasse kasse eller kiste der indeholder de garnnøgler, hvorfra trenden tages op. X.

Terstykshue hue syet af 3 dele: et midterstykke, der går fra panden om i nakken, og 2 sidestykker ved ørerne. III, VII, VIII, XIII.

Trækkepude pudevår trukket over en kulørt hovedpude, så mellemværket ses. I, III, IX.

Tungesting sting syet mod en selv. Nederste kant ligner kontursting. Stinget anvendes i mange former, mest på hør-lærred. Kan fremkomme som net, hvor stingene syes i den foregående række buer. I, II, III, IV, VII, XI.

Tværsæk langt og smalt pudevår. IV.

Tyl oprindelig knipling, senere et vævet stof med sekskantede åbninger. Blev først vævet i smalle strimler, som skulle danne bund for kniplingsagtig udsyning, dvs. tylstrækning. Navn efter byen Tulle i Frankrig. III, IV, V, VI, VIII, IX, X, XI, XII.

Tylbroderi syning broderet på tyl, så det ligner knipling. I, V, VI, VIII, XI, XII.

Tylslin lin syet af tyl til huer. III, X.

Tylstræk broderi på tyl. Mønstre til tylstræk var tegnet på det underlag, tyillet blev riet fast på, så at man med nål og tråd kunne følge konturene. III, IV, IX.

Tællesyning fladsyning, talt efter tråd. Dækker egentlig al syning, talt efter tråd. På Sjælland brugtes tællesyning som en art fladsyning, der følger trådretningen og er talt på tråde. På Amager blev syningen kaldt platværk. I, II, III, IV, VI, VII, IX, XI.

Tønderknipling kaldes den type knipling, der blev udført i et større landområde omkring Ribe, Tønder og Rømø og noget mod øst. Det var nærmest storindustri fra 1600 årene til henimod 1850, da maskinkniplinger allerede havde trængt håndkniplinger i baggrunden. Forbillederne var oprindeligt belgiske og franske, men tønderkniplingerne fik efterhånden et særpræg, der afveg fra de andre. Det var en hjemmeindustri, der i 1780 beskæftigede ca. 20.000 mennesker. III, IV, V, VIII, IX, XI, XII.

Udskåren syning se rudesyning.

Ulddamask se damask.

Uldmoiré stof af uld, men også af silke og bomuld. Overfladen er flammert og fremkommer ved presning med varme metalplader.

Underlagen lagen til at lægge over underdynen i sengen.

Urtepottetøj hvergarn, hvis mønster består af en lille stiliseret blomst i urtepotte. IX, X.

Vadmel vævet stof med uld både trend og islæt. Oftest er bindingen kipper, og stoffet er efterbehandlet. I, II, III, VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

Valk underlag eller kunstige fletninger, anbragt inden i huen eller brudehovedtøjet. V, X.

Valkning behandling af strikket eller vævet stof, der lagdes i varmt sæbevand eller urin. Det blev gnedet på et valkebræt, lig et vaskebræt, indtil trådene var godt indfiltrede i hinanden. IV, V.

Vinger hvide, stivede flæser, anbragt på hver side af kvindehuen i visse egne af Jylland. XIII.

Vipper del af kvindernes hovedpynt på Læsø. XIII.

Virket bånd udført uden væv. Trådene er flettet ind i eller over og under hinanden fra midten ud til begge sider. IV.

Litteratur til ordlisten

Ellen Andersen: Folkedragter i Nationalmuseet.

Karen Andersen: Nogle vendsysselske tekstiler.

Gudrun Andresen: Bondesyninger 1. og 2. del.

Berlingske Håndarbejdsbog.

Danmarks folkelige Broderiers tekst- og billedhæfter.

Hanne Frøsig: »Fannikedagen«s dragtsamling.

J.J.Lønborg Friis: Vendsyssels Nationaldragter og Vendelboerne i gamle dage.

Ordbog over det danske sprog.

Salmonsens Konversationsleksikon.

TENEN – Dansk Tekstilhistorisk Forening

er en landsdækkende, tværfaglig forening der, foruden almindeligt historisk interesserede, tæller så forskellige medlemmer som skoler, institutioner, museer, kunsthåndværkere, undervisere, folkedansere samt private ejere af tekstilsamlinger.

Arbejdet i TENEN foregår på følgende felter:

Registrering af tekstiler i privateje. Foreningen har registreret, beskrevet, fotograferet og opmålt et stort antal forklæder. Det indsamlede materiale indgår i TENENs arkiv, og det vil blive formidlet til en større kreds i form af artikler, bogudgivelse og lignende.

Temadage, foredrag og arrangementer om tekstile emner. Det kan også være besøg i museernes tekstilmagasiner eller besøg hos private ejere, der fremviser deres tekstilsamlinger.

Udgivelse af medlemsblad 4 gange årligt. Bladets artikler belyser en lang række tekstile emner fra forskellige vinkler. Endvidere informeres der om medlemsaktiviteter og udgivelser.

Foreningen TENEN opererer under folkeoplysningsloven og foreningsarbejdet udføres frivilligt og ulønnet. Økonomisk finansieres foreningens aktiviteter gennem medlemskontingent og deltagerbetaling. TENENs medlemsblad skrives og redigeres samt sættes, billedbehandles og korrekturlæses frivilligt og ulønnet mens trykning sker på almindelige kommercielle vilkår.

Vær medlem af TENEN – Dansk Tekstilhistorisk Forening.
Stiftet i 1990.

Henvendelse – 2018:

TENEN - Dansk Tekstilhistorisk Forening
Annet Laursen Skjelsager, formand
Dorthesvej 2, 3520 Farum

ePost: *silke-annet@silke-annet.dk* telefon: 44 95 05 55

Internet: *<http://www.tenen-dk.tk>*

Facebook: *<https://www.facebook.com/groups/TENEN.forening>*

